

**„BABEŞ-BOLYAI” UNIVERSITY
CLUJ-NAPOCA
FACULTY OF HISTORY AND PHILOSOPHY
DOCTORAL SCHOOL “HISTORY. CIVILIZATION. CULTURE”**

***The Historical-Geographical Development of the Landscape and
Settlement System of Northern Bihar until the Fall of Oradea***

**Doctoral Supervisor:
PROF. UNIV. DR. ENIKŐ RÜSZ-FOGARASI**

**Doctoral Student:
MIHAI CIORBA**

ÉSZAK-BIHAR TÁJ- ÉS TELEPÜLÉSTÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE NAGYVÁRAD ELESTÉIG

Tartalom

1.A kutatás célja, forrásai és módszere	5
2.TÁJI ÉS TÖRTÉNETI ALAPOK	22
2.1. <i>Tájökológiai adottságok és a térség alapvető szerkezete</i>	22
2.1.1. A középkori Bihar megye tájtörténeti mikrotoponímiai rekonstrukciója	31
2.1.2. Az erdők szerepe és térbeli mintázata Észak-Bihar középkori tájhasználatában	39
2.1.4. A domborzati határjelek és a praedium típusú területek szerepe a középkori Észak-Bihar tájszerkezetében	45
2.1.5. A középkori vízrajzi hálózat és tájhasználat szerepe a bihari térség mikro toponímiájában	46
2.2. <i>Tájökológiai meghatározottság és településszerkezeti örökség Észak-Biharban</i>	48
2.2.1. A honfoglalók megtelepedési mintázata (10. sz.)	55
2.2.2. Nyelvészeti források	65
3.Honfoglalás és a királyi hatalom megszilárdulása Biharban	71
3.1. <i>A Bihari térség első központjai</i>	72
3.2. <i>Tájökológiai determináció, régészeti mintázat és törzsnévi evidencia Észak-Bihar Árpád-kori településhálózatában</i>	79
3.3. <i>Tájökológiai Perifériák és Idegen Telepesek: Az Érmellék benépesítésének királyi stratégiája a 12–13. században</i>	81
2.6. <i>Bihar megye korai jogi-területi formációja az Árpád-korban</i>	87
4. A püspökség és egyházi szervezet	98
5.A középkori úthálózat és a tájhasználat kölcsönhatása Észak-Biharban	142
5.1. <i>Sóutvonal</i>	152
5.2. <i>Hidak</i>	153
5.3. <i>Malmok</i>	154
5.3.1. Középkori malmok Bihar megyében és Várad környékén: jogi státusz, gazdasági integráció és egyházi szerepkör	160
5.4. <i>Vásárok</i>	173
6. A királyi megye igazságszolgáltatási rendszer és településrendszer kölcsönhatása 11–13. században	177
6.1. <i>Piac, jog és térkoordináció az Árpád-kori Bihar megyében – az igazságszolgáltatás és a gazdasági forgalom kölcsönhatása</i>	188
6.1.1. A perbehívás vásári kihirdetése	189
6.1.2. Bihar, mint megyei igazságügyi központ	190
6.1.3. Vásárhálózat és térkoordináció Bihar körül	190
6.2. <i>A vásárnap és a sedria napja: a szerdai tradíció</i>	194
6.3. <i>A sedria szerepe és működése a középkori Magyarországon</i>	195

6.4. <i>A sedria helyszínéül szolgáló települések, történeti áttekintés</i>	199
6.5. <i>Sedria és vásárok kölcsönhatása</i>	207
6.6. <i>Szolgabírák és járások</i>	211
7. Mezővárosok Észak-Biharban	221
7.1. <i>Bihar</i>	222
7.2. <i>Érszalacs</i>	235
7.3. <i>Bihardiószeg</i>	247
7.4. <i>Székelyhid</i>	252
7.5. <i>A mezővárosi fejlődés négy modellje Észak-Biharban: Bihar, Érszalacs, Bihardiószeg és Székelyhid összehasonlító értékelése</i>	263
8. Összegző szintézis Észak-Bihar középkori településhálózatáról	268
Bibliográfia	277
Függelék	295
Térképek jegyzéke	333
Adattár	343
1. <i>(Ér)adony</i>	343
2. <i>Albis</i>	345
3. <i>Apáti</i>	348
4. <i>Bagamér</i>	350
5. <i>Bánk</i>	353
6. <i>Barátpüspöki</i>	355
7. <i>Bihardiószeg</i>	358
8. <i>Császló</i>	361
9. <i>Csépány</i>	363
10. <i>Csokaly</i>	366
11. <i>Egyed / Egyedmonostora</i>	368
12. <i>Érkenéz</i>	371
13. <i>Érmihályfalva</i>	374
14. <i>Érsemjén</i>	383
15. <i>Félegyháza</i>	385
16. <i>Gálospetri</i>	387
17. <i>Gőz</i>	389
18. <i>Györgyegyháza</i>	391

<i>19.Horó</i>	394
<i>20.Kis Kágya (Kágyaegyházás)</i>	396
<i>21.Kincse</i>	398
<i>22.Kóly</i>	399
<i>23.Kozmaháza</i>	401
<i>24.Kútő</i>	403
<i>25.Libő</i>	405
<i>26.Monostor</i>	406
<i>27.Monostorosábrány</i>	408
<i>28.Negyvenszil</i>	412
<i>29.Nyék</i>	414
<i>30.Oláhcsatár</i>	416
<i>31.Pata</i>	418
<i>32.Pelbárthida</i>	419
<i>33.Ragald</i>	422
<i>34.Sámson (Túr)</i>	423
<i>35.Sárfő</i>	426
<i>36.Selénd</i>	428
<i>37.Tárnok</i>	433
<i>38.Tóthfalu</i>	435
<i>39.Tulogd</i>	437
<i>40.Vedresábrány</i>	439

Summary of the Doctoral Dissertation

The Landscape and Settlement-Historical Development of Northern Bihor until the Fall of Oradea

This dissertation is grounded in the fundamental premise that the medieval development of Northern Bihar should not be interpreted as a peripheral or delayed phenomenon, but rather as an early-structured, multi-layered central region. The aim of the research was to uncover how landscape-ecological conditions, ecclesiastical institutions, royal administration, and economic infrastructure were interconnected within a long-term spatial structure that, from as early as the eleventh to thirteenth centuries, determined the developmental trajectories of the region. The methodological distinctiveness of the study lies in its interdisciplinary approach: by integrating archaeological, charter-based, ecclesiastical-historical, and historical-geographical data into a unified interpretative framework, the dissertation reconstructs not isolated histories of individual settlements, but the structural interconnections underlying them.

The analysis of landscape and historical foundations has demonstrated that the hydrological systems of the Ier and Barcău rivers, the possibilities of floodplain economy, and the differentiation between lowland and hilly zones already shaped the directions and density of settlement in the early period. The spatial pattern of archaeological sites, the distribution of tribal and occupational place names, and the micro toponymic data together outline a multipolar system organized according to a clear centre–periphery logic. The formation of the royal county, the establishment of the ecclesiastical institutional system, and the transformation of landscape use are to be understood not as successive processes, but as mutually reinforcing dynamics that, in the long term, produced a stable spatial structure.

The examination of ecclesiastical organization further refined this picture. The emergence of the parish network cannot be interpreted as a spontaneous, bottom-up process, but rather as a form of institutionalization guided by episcopal strategy and closely connected to the early structures of royal power. In Northern Bihor, the formation of the ecclesiastical landscape was inseparable from the establishment of the county system and from the broader process by which the early Hungarian kingdom integrated this region into its administrative, judicial, and religious order.

Biharia occupied a particularly important place in this process. As an early comital centre and, according to the tradition preserved in the sources, one of the first episcopal nuclei of the region, it represented a point where secular and ecclesiastical centrality overlapped. The later

transfer of the episcopal seat to Oradea did not simply mark the replacement of one centre by another, but rather the reorganization of a broader ecclesiastical space. Oradea gradually became the dominant episcopal and cultic centre, especially through its connection with the memory and cult of Saint Ladislaus, while Biharia preserved the significance of an older institutional core within the territorial structure of the county.

The early concentration of central churches, the presence of saintly titularies of Byzantine origin, and the distribution of parish churches all indicate that ecclesiastical organization followed a conscious territorial logic. Churches were not established randomly, but in settlements that already possessed, or were expected to acquire, administrative, economic, or strategic importance. In this sense, the parish network functioned as a mechanism of territorial stabilization: it fixed communities in the landscape, created regular liturgical and fiscal obligations, and integrated rural settlements into the institutional framework of the diocese.

The fourteenth-century papal tithe registers provide a particularly important cross-section of this process. By that time, the parish network of Northern Bihor appears as an already consolidated structure, reflecting not only the religious organization of the region but also the hierarchy of settlements. The differences in tithe payments and clerical revenues reveal important distinctions between stronger ecclesiastical centres, ordinary rural parishes, and smaller or more peripheral communities. Thus, the tithe registers are not merely fiscal documents; they also serve as indicators of demographic density, economic capacity, and institutional maturity.

The A–B–C typology of parishes made it possible to demonstrate these internal differences more clearly. Type A parishes were characterized by stronger institutional continuity, higher ecclesiastical revenues, more complex liturgical infrastructure, and a closer connection with administrative or market functions. They generally corresponded to settlements with a central role in the regional hierarchy. Type B parishes represented an intermediate level: stable communities with clear local importance, but without the full institutional complexity of the major centres. Type C parishes, by contrast, belonged mainly to smaller rural settlements or peripheral zones, where the church ensured integration into the diocesan framework but did not necessarily generate higher urban or market functions.

This typology also helps explain why the development of market towns did not follow a uniform pattern. Ecclesiastical strength could support urban development, but it did not automatically produce it. In some cases, such as Biharia, ecclesiastical centrality was combined with comital, judicial, and historical functions, creating a complex and early form of centrality. In other cases, economic circulation, access to roads, customs points, bridges, or the salt route

played a more decisive role. Elsewhere, the trajectory of a settlement depended on noble landholding strategies, estate organization, or the changing priorities of royal and ecclesiastical power.

Consequently, the development of the oppida of Northern Bihor must be understood as the result of intersecting trajectories rather than as the outcome of a single evolutionary model. Ecclesiastical organization provided stability, legitimacy, and institutional depth; economic infrastructure created circulation and exchange; royal and noble land policies shaped local hierarchies; and the landscape itself determined the viable directions of expansion and settlement density. The parish network therefore did not merely accompany the development of the settlement system, but actively contributed to its formation.

From this perspective, the ecclesiastical organization of Northern Bihor was one of the essential mechanisms through which the region became a structured medieval space. The church connected central settlements with their rural hinterlands, transformed local communities into stable institutional units, and reinforced the broader hierarchy created by the county administration, market networks, and transport routes. The analysis of parish structures thus confirms the main argument of the dissertation: medieval Northern Bihor was not a marginal or loosely organized territory, but a region whose landscape, institutions, and settlement network were integrated from an early period into a coherent and durable spatial system.

The analysis of transport and economic infrastructure revealed that the road network, toll stations, bridges, and mills not only reflected the existing settlement hierarchy but actively shaped it. Routes organized along crossing points and compulsory corridors determined by hydrological conditions created nodal points from which toll and market centres, and later market-town nuclei, developed. The regional axes of the salt trade, as well as the legal and economic role of mill sites interpreted as *locus molendini*, demonstrate that landscape use, ecclesiastical land policy, and royal decisions formed an integrated system.

In Northern Bihor, the medieval road network was strongly conditioned by the natural structure of the landscape. Rivers, wetlands, marshy lowlands, wooded areas, and periodically flooded meadows did not allow free movement in every direction. Instead, they channelled circulation along higher and drier ridges, river crossings, valleys, and strategically usable corridors. As a result, roads were not neutral lines of communication, but spatial structures determined by the interaction between natural constraints and institutional interests. The most important routes followed those passages where people, goods, judicial authority, and fiscal control could move most efficiently.

This explains why crossing points became decisive in the formation of local hierarchies. A ford or bridge did not merely facilitate communication; it concentrated traffic, created the possibility of toll collection, and generated the conditions for regular exchange. Settlements located near such points gained an advantage over ordinary villages, because they could combine transport, trade, taxation, and administrative functions. In a landscape shaped by the Ier and Barcău/Berettyó river systems, the control of crossing points became one of the most important mechanisms of territorial organization.

The salt trade gave this network a wider regional significance. The area of Sălacea, Olaszi, and Săcuieni functioned as a meeting zone of the salt routes coming from Sălacea, Dej, and Cluj, while another important axis connected Marghita, Sălard, Biharia, and Oradea. These routes did not simply pass through the region; they integrated Northern Bihor into the long-distance economic circulation of the medieval Kingdom of Hungary. The movement of salt created stable corridors of traffic, and along these corridors toll stations, markets, bridges, and service settlements developed. Thus, the salt route was not only an economic phenomenon, but also a factor of regional structuring.

Toll stations were central elements of this system. Their existence presupposed regular traffic, institutional authorization, and the ability of royal or lordly power to transform movement into revenue. Toll collection therefore reveals both the intensity of circulation and the degree of political control exercised over the landscape. The fact that toll stations, crossings, and markets frequently coincided shows that economic activity, fiscal regulation, and settlement development were closely connected. A place where goods, money, and people circulated regularly was also a place where authority could be made visible and effective.

Bridges had a similar function. In the hydrological environment of Northern Bihor, a bridge was not merely a technical construction, but a strategic point of control. It connected zones that were otherwise separated by rivers or wetlands, stabilized road directions, and concentrated movement in a limited number of passages. For this reason, bridge sites could become nuclei of settlement development, especially when they were linked to tolls, markets, or estate centres. The bridge therefore belonged to the same system as the road, the toll station, and the market: together they transformed a natural crossing into a political and economic node.

Mills add another important dimension to this infrastructure. The medieval mill was not simply an installation for processing grain, but a point where water rights, estate interests, agricultural production, and local dependence met. The concept of *locus molendini* indicates that the mill site was understood as a legal and economic unit. It was connected to the right to build and operate a mill, to the use of water, to access routes, and to the exploitation of the surrounding

agrarian community. For this reason, mill sites are especially valuable indicators of economic maturity and institutional control.

The concentration of mills also reveals the degree to which the natural environment had been transformed into a regulated economic landscape. A mill required more than flowing water: it required a stable community, regular cereal production, access roads, legal protection, and ownership structures capable of maintaining and defending the site. Where mills appeared, one can usually identify a higher level of settlement stability and estate organization. In this sense, mills were both consequences and producers of local hierarchy.

The interaction between roads, tolls, bridges, markets, and mills also explains the close connection between economic circulation and judicial practice. The same routes used by merchants and carriers were also used by litigants, witnesses, officials, *pristaldi*, and other agents of county justice. Consequently, judicial communication and commercial circulation reinforced each other. Places situated on important routes were better suited to serve as venues of legal activity, because they were accessible, known, and already embedded in regular patterns of movement.

On this basis, Northern Bihar appears not merely as a well-documented regional case study, but as a model territory in which the fundamental mechanisms of medieval spatial organization can be observed with particular clarity. The hierarchy of the parish network, the divergent developmental trajectories of market towns, and the ecclesiastical significance of Bihar together delineate a complex central region that played a structurally decisive role in the eastern half of the Kingdom of Hungary.

The importance of the region lies precisely in the fact that its centrality was produced by the convergence of several systems. The landscape created corridors and obstacles; royal authority regulated tolls, roads, and crossings; ecclesiastical and noble estates organized production and land use; markets concentrated exchange; and mills transformed water resources into economic and legal assets. These elements did not function separately, but as parts of a coherent spatial mechanism. Through their interaction, Northern Bihar developed a stable hierarchy of settlements and a dense network of institutional relations.

Therefore, the transport and economic infrastructure of Northern Bihar must be interpreted as an active agent of medieval regional formation. Roads connected centres and hinterlands; tolls fiscalized circulation; bridges fixed strategic passages; markets organized exchange; and mills anchored local production within legal and estate structures. Together, they demonstrate that the medieval settlement system of Northern Bihar was not the passive result of demographic

growth, but the outcome of a long-term process in which landscape, economy, royal power, and ecclesiastical landholding shaped one another.

In this perspective, Bihor and its surrounding centres did not occupy a peripheral position within the kingdom. Rather, they formed a structured regional space in which administrative, ecclesiastical, economic, and judicial functions overlapped. The road network and the salt routes connected the region to wider economic circuits, while the parish hierarchy, market-town development, and mill infrastructure anchored these wider connections in local society. This is why Northern Bihor can be understood as a model region for the study of medieval spatial organization: it shows, with exceptional clarity, how natural geography, institutional power, and economic infrastructure together produced centrality.

The investigation of the judicial system of Bihor County in the Árpáadian period aimed to reveal how royal legal practice contributed to the formation of the region's settlement network, transport axes, and central places. Drawing upon the litigation material of the *Regestrum Varadinense*, the activity of the *comes* and *curiales comites*, and the functioning of the *bilotus-pristaldus* apparatus, the analysis reconstructed a three-tiered, delegated judicial system. This system did not operate as an autonomous county jurisdiction, but as a decentralized yet strictly controlled projection of royal authority. Already in the early thirteenth century, a clear differentiation emerged between the *comes* belonging to the national court elite and the *curialis comes* responsible for local administration. This differentiation may be regarded as a precursor to the later vice-comes and noble judge structure, clearly demonstrating that the spatial segmentation of county administration was rooted in early-established practices.

One of the innovative results of the chapter lies in linking legal practice with spatial coordination. The practice of proclaiming summonses at market gatherings (*“per fora et provinciam”*) demonstrates that county-level justice consciously utilized markets as a communication infrastructure. Market day was not merely an economic occasion, but also an institutionalized forum of legal publicity—an interpretation further supported, in the case of Bihar, by the coincidence of the Wednesday market day and the Wednesday session of the *sedria* (county court). The geographical pattern of litigation outlines a tripartite axis of Biharia–field–Oradea: proceedings were initiated at the county centre, evidentiary procedures were conducted at on-site locations, and the authentication of verdicts took place in Oradea. This mobile yet structured model simultaneously reinforced Biharia's central role as the seat of the *comes* and Oradea's function as a place of authentication (*locus credibilis*), thereby contributing in the long term to the consolidation of the region's hierarchical settlement structure. The location of *sedria* seats at transportation nodes, together with their connections

to salt routes, toll stations, and the market network, indicates that the administration of justice not only followed but actively shaped traffic and economic axes.

The examination of market-town development further reinforced the conclusion that the settlement network of Northern Bihor was not the product of spontaneous economic “growth,” but of a structured spatial process directed by multiple factors. Through the differing trajectories of Biharia, Sălacea, Diosig, and Săcuieni, it becomes evident that the category of market town did not denote a uniform legal status, but rather encompassed diverse functional and institutional configurations. In the case of Biharia, archaeological continuity, the earthwork fort, and the combined comital and episcopal functions delineate the image of an early, polycentric centre. The development of Sălacea unfolded along the commercial-logistical axis of the salt route, while Diosig reflects the interrupted urbanization trajectory of a strong kindred-based centre. By contrast, in the case of Săcuieni, the entire developmental trajectory of a market town can be reconstructed, culminating by the sixteenth century in a position of regional centrality.

The comparative analysis of these four settlements demonstrates that market-town development in Northern Bihor cannot be explained through a single evolutionary scheme. The oppidum was not simply the outcome of population growth or agricultural surplus, but the result of the accumulation and interaction of several functions: administrative authority, ecclesiastical organization, market activity, toll collection, transport control, estate management, and local legal practice. Each of the four centres combined these elements in a different way, and this explains why their trajectories diverged so markedly despite their location within the same regional system.

Biharia represents the most complex case, because its centrality preceded and exceeded the usual framework of late medieval market-town development. As an early comital centre, a fortified settlement, and a former episcopal nucleus, Biharia possessed institutional weight before the emergence of the classical oppidum model. Its development therefore cannot be understood as a simple progression from village to market town. Rather, Biharia illustrates a reverse trajectory: central functions were already present from above, through royal and ecclesiastical organization, and later adapted to changing regional circumstances after the episcopal centre shifted to Oradea. For this reason, Biharia should be interpreted as an early institutional centre whose market-town features were secondary to its older comital and ecclesiastical role.

Sălacea followed a different path. Its development was primarily connected to circulation, trade, and the logistical framework of the salt route. The settlement benefited from its position

on important commercial axes and from its role in the movement and redistribution of goods. In this case, the market-town character emerged less from early administrative centrality and more from transport geography, trade, toll-related functions, and the presence of communities linked to long-distance exchange. Sălacea therefore illustrates a commercially driven model of development, in which economic movement and route control were more decisive than ancient institutional status.

Diosig represents a third type: a settlement with significant potential for urban development, but whose trajectory remained incomplete. Its strength derived from noble and kindred-based power, landed concentration, and local economic capacity. However, the transformation of estate structures, shifts in landed policy, and the reorientation of regional power limited its ability to consolidate into a fully developed market-town centre. Diosig thus reveals the fragility of urbanization when it depended heavily on the strategies and continuity of a dominant kindred or noble estate. Its example shows that economic potential alone was insufficient without stable institutional and political support.

Săcuieni, by contrast, offers the clearest example of a settlement that gradually accumulated the functions associated with market-town centrality. Its favourable geographical position, nodal role in the road network, crossing and toll functions, market activity, and more consistent landed-political background allowed it to develop into a stable regional centre by the sixteenth century. Unlike Biharia, whose centrality was inherited from the early state period, or Sălacea, whose strength was linked to trade and transit, Săcuieni represents a cumulative model of market-town formation, in which several local and regional functions gradually converged.

The methodological novelty of the chapter lies in the critical application of a system of criteria for defining market towns. Instead of relying exclusively on the formal occurrence of the term *oppidum*, the analysis combined legal, economic, ecclesiastical, topographical, and institutional indicators. This approach made it possible to distinguish between settlements that possessed a formal or occasional market-town designation and those that actually performed complex central functions within the regional settlement network. In this way, the chapter avoids treating all *oppida* as equal and instead reconstructs the functional depth of each settlement.

The ecclesiastical dimension is especially important in this typology. The presence of multiple churches, altar administrations, a dense parochial apparatus, higher clerical revenues, and stable parish structures reveals that ecclesiastical organization was not merely a background feature of urbanization. In many cases, it was one of the principal indicators of local centrality. A settlement with several ecclesiastical institutions or complex liturgical infrastructure was

more likely to function as a regional point of attraction, because it concentrated not only religious life, but also memory, legitimacy, literacy, administrative communication, and community identity.

This means that the development of the settlement hierarchy cannot be reduced to economic potential alone. Ecclesiastical-political and landed-strategic decisions carried at least as much weight. Royal and noble land policies determined which settlements received support, which routes were controlled, where tolls and markets could function, and which centres were able to maintain institutional continuity. The Church, through parishes, churches, tithe revenues, and altar foundations, contributed to stabilizing local communities and reinforcing their position within the territorial hierarchy. Thus, market-town development was produced by the convergence of economic, ecclesiastical, and landed strategies.

The four-centre model also clarifies the broader structure of Northern Bihor. Biharia, Sălacea, Diosig, and Săcuieni were not isolated examples, but different expressions of the same regional process. Biharia embodied early royal and ecclesiastical centrality; Sălacea represented trade-oriented and route-based development; Diosig showed the possibilities and limits of kindred-based urbanization; and Săcuieni demonstrated the successful accumulation of market, toll, transport, and estate functions. Together, these trajectories reveal a settlement system in which centrality was plural, functionally differentiated, and historically layered.

Consequently, the oppida of Northern Bihor should be interpreted not as uniform legal categories, but as flexible institutional forms shaped by local conditions. Some were old centres adapting to a changing medieval environment; others were commercial nodes growing along major routes; others depended on noble estate strategies; and some gradually became fully articulated regional centres. This differentiated interpretation makes it possible to understand the medieval settlement network as a dynamic system, in which urbanization was not a single process, but a set of overlapping trajectories.

The chapter therefore contributes to the broader argument of the dissertation by showing that the hierarchy of settlements in Northern Bihor was actively produced through the interaction of landscape, transport infrastructure, ecclesiastical organization, royal administration, and landed power. Market towns emerged where these factors converged and where local communities could transform geographic advantage into institutional and economic centrality. In this sense, the study of Biharia, Sălacea, Diosig, and Săcuieni demonstrates that the urbanization of Northern Bihor was neither accidental nor uniform, but structured, selective, and deeply embedded in the regional logic of medieval spatial organization.

The overall synthesis of the dissertation demonstrates that the medieval development of Northern Bihar was not a form of peripheral adaptation, but a consciously organized, multi-level integrated process of centrality. The interconnection of landscape conditions, ecclesiastical institutions, royal administration, road networks, and market-town structures created a stable hierarchy from as early as the eleventh to thirteenth centuries. The parish network was organized through episcopal strategy; judicial practice was linked to market and transportation axes; and economic infrastructure actively shaped the settlement ranking. Within this system, Bihar functioned not merely as a county centre, but as an ecclesiastical and administrative node around which the legal, economic, and ecclesiastical networks of the region were concentrically organized. The principal contribution of the dissertation lies in demonstrating that Northern Bihar, within the medieval Kingdom of Hungary, can be interpreted as an early-structured and institutionally dense central region, whose operation can only be adequately understood through a complex and interdisciplinary approach.

Bibliography

Archival Sources

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

Diplomatikai Levéltár (DL), Q szekció

Q 320 – Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak (F), KKOL, *Cista comitatum*

Q 200 – Ujhelyi család

Q 154 – Radvánszky család (sajókazai)

Q 206 – Zichy család (zsélyi)

Kincstári levéltár (E)

E 156 – a. (*Registrata*)

E 156 – b. (*Irregistrata*)

Magyar Kamara Archívuma (MKA)

Q 312 – *Acta Paulinorum*

Q 332 – *Acta ecclesiastica ordinum et monialium*

Nagyváradai Római Katolikus Püspökség Levéltára (NRKPL)

Q 320 – Bihar fond (oklevélkibocsátó: Bihar megye)

Published Sources

1. *A magyar nyelv történeti–etimológiai szótára*, I–III., Benkő Loránd (főszerk.), Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967–1976.
2. *A nagy-károlyi gróf Károlyi-család oklevéltára* I–V, Géresi Kálmán (szerk.), Budapest, 1882–1885.
3. *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára, I*, Nagy Gyula (Szerk.), Budapest, 1887.
4. *A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. I–II*, Barabás Samu (Szerk.), 1206–1437, Budapest, 1895.
5. *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára I–XII*, (Szerk.) Nagy Imre, Nagy Iván, Véghely Dezső, Kammerer Ernő, Döry Ferenc Pest–Budapest 1871–1931.
6. *Anjou-kori oklevéltár. Documenta Res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustranta*. I., II., III., IV., V., VII., VIII., IX., XI., XXIII. Kristó Gyula (szerk.), Budapest, 1990–1999.

7. *Anjou-kori Oklevéltár. I-XL.* Kristó Gyula, (Szerk.), Budapest–Szeged, 1990-2014.
8. *Anjou-kori okmánytár I–VII, (Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis.* Szerk.): Nagy Imre, Nagy Gyula. Budapest 1878–1920.
9. Anonymus: *Gesta Hungarorum*, Pais Dezső fordítása alapján. Budapest, 1977.
10. *Árpádkori oklevelek 1095–1301*, Kubinyi Ferencz, Ifj. (Szerk), Pest, 1867.
11. *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. I-XII*, Wenzel Gusztáv (Szerk.), Pest, 1860-1874.
12. *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica*, Szentpétery Imre (Szerk.), I-II kötet 4 f., Budapest, 1923-1943.
13. *Az Erdélyi Fejedelmek királyi könyvei I* (Szerk.), Jakó Zsigmond-Fejér Tamás- Rácz Etelka- Szász Anikó: (1569-1602, Kolozsvár, 2005.
14. *Az Erdődy család bécsi levéltárának középkori oklevélregesztái 1001–1387*, B. Halász Éva–Piti Ferenc (Szerk.), Budapest–Szeged 2019.
15. *Decreta Regni Hungariae : Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457*, Franciscus Dóry (Szerk.), Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 11. Budapest, 1976.
16. *Documente privind istoria României. C. Transilvania, veacul XI — XIII. vol. I—II.* Bucuresti 1951— 1952.
17. *Erdélyi Okmánytár I–V.* (szerk.), Jakó Zsigmond – Hegyi Géza – W. Kovács András: Budapest, 1997–2021.
18. *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius I-VIII.*, (Szerk.): Nagy Imre–Páur Iván–Ráth Károly–Véghely Dezső, Győr, 1865-1891.
19. Herpay Gábor: *Debrecen szab. kir. város levéltára diplomagyűjteményének regesztái.* Debrecen, 1916.
20. Iványi Béla: *A római szent birodalmi széki gróf Teleki-család gyömrői levéltára.* Szeged, 1931.
21. *Kálmán király törvénykönyve.* In: Corpus Iuris Hungarici. I. köt. Budapest, Franklin-Társulat, 1899.
22. Katona István: *Historia regum stirpis Arpadianae*, Pestini, 1780.
23. *Liber Confraternitatis Sancti Spiritus De Urbe. A római Szentlélek Társulat anyakönyve. 1446–1523.* Mon. Vat. Hun. I/5, Budapest, 1889.
24. Lukcsics Pál: *XV. századi pápák oklevelei* 2. kötet - A Római Magyar Történelmi Intézet kiadványai 2. Budapest, 1938.

25. *Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez.* I–III. köt. Budapest, 1919–1938.
26. *Rationes collectorum pontificorum in Hungaria. Pápai tizedszedők számadásai.* 1281–1375., Budapest, 1887. Monumente. Vaticana. Hungaria, I/1.
27. *Török–magyar oklevéltár 1533–1789,* Karácson Imre (ford.), Budapest, Stephaneum Nyomda R. T., 1914. 247-257.
28. *Zsigmondkori oklevéltár I–XII. köt.,* Borsa Iván (szerk.): Budapest: Magyar Országos Levéltár, 1951–2008. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok)

Bibliography

1. Andrassy Ernő: *Az Érmellék madárvilága,* In: *Aquila* 63-64, 1956-1957.
2. Bácskai Vera: *Városok Magyarországon az iparosodás előtt,* Budapest, Osiris, 2002.
3. Bajkai Rozália: *Késő avar kori település Hajdúnánás határában II.* Hajdúnánás, Fekete-halom, 41., In: Angi János – Lakner Lajos (Szerk.), *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve,* Debrecen, 2015.
4. Bárány Attila: *Adalékok az Ákos-nemzetség bihari birtokainak településtörténetéhez,* In *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Philosophica Tomus IX. - Fasciculus 3/ 2004,* 26.
5. Batthyány Ignác: *Leges ecclesiasticae Regni Hungariae,* Gyulafehérvár, 1827.
6. Béli Gábor: *A nemesek négy bírója: a szolgabírók működésének első korszaka, 1268-1351.* Budapest, Dialóg Campus, PTE ÁJK, 2008.
7. Bencze Ünige: *A marosszentkirályi pálosok és birtokaik: Egy tájrégészeti kutatás előzetes eredményei és további lehetősége,* In: *Certamen,* IX (2022). 171–191, 2022.
8. Bencze Ünige: *Tájhasználat a kolozsmonostori bencés apátság Kajántó-völgyi birtokain (Land Use on the Kajántó Valley Properties of Kolozsmonostor Benedictine Abbey),* In: *Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem-és Régiségtárából,* 2019,
9. Benedek Zoltán: *Érmellék,* Orosháza 1996.
10. Benkő Loránd (főszerk.): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára.* I–III. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967–1976.
11. Benkő Loránd: *Adalékok a székelyek korai történetéhez.* In: *Emlékkönyv Jakó Zsigmond nyolcvanadik születésnapjára,* 1996, 60.
12. Benkő Loránd: *Név és történelem: Tanulmányok az Árpád-korról.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1998.
13. Bíró Béla: *Egy bizánci bronz-amulett* In: Roska Márton (Szerk.): *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárából,* Kolozsvár, 1942.

14. Bóna István: *A honfoglalás kori Erdély a régészeti kutatások fényében*, In: Halász Péter (Szerk.) *Honismeret*, XXIV. 1996/5, 14.
15. Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*, Budapest: Akadémiai Kiadó, 1971.
16. Buessow, Johann: *The Municipal Compound in Late Ottoman Gaza: Local Appropriations of a Tanzimat Institution and Their Visual and Material Communication*, In Ben-Bassat, Yuval- Buessow, Johann (Szerk.): *From the Household to the Wider World*, Tübingen, 2023. 179–194.
17. Bulzan Sorin: *Cronica cercetărilor aheologice din România, campania 2012*, Institutul Național al Patrimoniului, 2013-2014. <https://cronica.cimec.ro/Public/Detalii.php?k=5040&d=Biharia-Bihar-str-Cetatii-Autostrada-Transilvania-tronson-3-C-km-59+450-59+700-2012> letöltve 2023.12.27.
18. Bunyitay Vincze (Szerk.): *Schematismus Historicus Venerabilis Cleri Diocesis Magno-Varadiensis Latinorum*, Nagyvárad. 1896.
19. Bunyitay Vincze: *A váradi káptalan legrégebbi statútumai*, Nagyvárad, 1886.
20. Bunyitay Vincze: *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig*. I–III. köt. Budapest, 1883.
21. Buzás Gergely: *Az Árpád-kori Egri Püspöki Központ Kialakulása*, In: *Archaeologiai Értesítő* 145, 2020, 101–136.
22. C. Tóth Norbert: *A nemesi megye a középkori Magyarországon. Öt megye példája*. In: *Szabolcs-Szatmár-Beregi szemle: társadalom, tudomány, művészet*. 45 (4) kötet 45 2010.
23. C. Tóth Norbert: *Lehetőségek és feladatok a középkori járások kutatásában*. Századok. 141 (2) kötet 141, 2007.
24. C. Tóth Norbert: *Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban*. Nyíregyháza, Szabolcs Községért Kult. Közhasznú Közalapítvány, 2008.
25. Chidioșan, Nicolae –Ordentlich, Ivan: *Un templu-megaron din epoca bronzului descoperit la Salacea*, *Crisia* 5, 1975.
26. Chidioșan, Nicolae: *Mormântul din perioada feudalismului de la Galoșpetreu*, 1965.
27. Ciorba Mihai: *The development of the Northern Bihar County's settlement system in the 9th-11th centuries*, In: *6th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Science and Arts*, SGEM 2019, Conference Proceedings, Vol 6, 57-65.
28. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Tomus. I-XI, Fejér, Georgius (Szerk.), Budae, 1829-1844.

29. Cosma, Călin: *Vestul și nord-vestul României în secolele VIII-X d. H.*, 2002.
30. Cosma, Călin: *Weapons, and harness from the 5-th – 10-th centuries in the Carpathian Basin*, In *Interferențe etnice și culturale în milenii I. A CHR-I. P. CHR*, XXII, Kolozsvár, 2015.
31. Cosma, Călin: *Weapons, and harness from the 5-th – 10-th centuries in the Carpathian Basin*, In *Interferențe etnice și culturale în milenii I. A CHR-I. P. CHR*, XXII, Kolozsvár, 2015.
32. Cozma, Calin - Dobos Alpár - Rustoiu, T. Gabriel –Rustoiu, Aurel - Oargă, Ovidiu: *Războinici în Transilvania din epoca avară*, Kolozsvár, 2013.,
33. Csánki Dezső – Fekete Nagy Antal: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I–V. köt. Budapest, 1890–1913.
34. Csorba Mihály: *Adatok Bihar mezőváros középkori és kora újkori fejlődéséhez*, In: Tötös Áron (Szerk.): *Studia Historica Transylvaniensia I. Fejezetek Erdély Történetéről*, Erdély Múzeum Egyesület–RODOSZ Bihar, Nagyvárad, 2018.
35. Csorba Mihály: *Adatok Érshalacs várostörténetéhez*, In: Boda Attila (Szerk.): *Interdiszciplinaritás a Kárpát-medencében I*, Budapest, 2019, 433-434.
36. Csorba Mihály: *Egy „leletmentő ásatásról”*, In: Kovács Kiss Gyöngy (Szerk.): *Korunk*, 6/2017, 112-117.
37. Csorba Mihály: *Érolaszi történelmi monográfiája*, Érolaszi, 2024.
38. Csorba Mihály: *Érsemjén kismonográfiája*, Nagyvárad, 2002.
39. Csukovits Enikő: *Sedriahelyek - megyeszékhelyek a középkorban*, In: *Történelmi szemle*, 1997 (39. évfolyam)3-4. szám, 363-396.
40. Dankó Imre: *A Berettyó-völgy középkori települései-, közlekedési- és árucsereszonyai*, In: *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve 6*. Debrecen, 1979.
41. Dr. Karácsonyi János: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig*, Budapest 1924, IX. Könyv. *A magyarországi Kláraszűzek története*.
42. Dr. Komáromy András: *A szentjánosi monostor Biharban*, In: *Századok* 1893.
43. Dumitrașcu, Sever – Crișan, Ioan: *Un pandantiv cu steaua lui David descoperit la Cefa,*” La Pădure” In: *Crisia*, 26-27, 1996-1997, 36-49.
44. Dumitrașcu, Sever: *Biharia*, Nagyvárad, 1994.
45. Dumitrașcu, Sever: *Repertoriul Monumentelor naturii, archeologice, istorice, etnografice, de artă din județul Bihor*, Nagyvárad, 1974.
46. Eckhart Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*, Budapest, 1946.

47. Éder Katalin: *Mezővárosi plébániatemplomok középkori városmentes tájakon*, Doktori disszertáció, Budapest, 2010.
48. Éder Katalin: *Mezővárosok és plébániatemplomok a középkori Hegyalján*, In *Urbs - Magyar várostörténeti évkönyv 4*. Budapest, 2009
49. Emödi Tamás: *A siteri református templom és falképei*, Nagyvárad, 2010.
50. Emödi Tamás: *Bihar: ispánsági vár, püspöki székhely, civitas és nemrég azonosított bazilika maradványai*, In *Szent László koronája*, Kollár Tibor (Szerk.), Kolozsvár-Nyíregyháza, 2024, 109-130.
51. Engel Pál: *A török dúlások hatása a népeségre: Valkó megye példája*, In *Századok*, 2000.
52. Engel Pál: *Honor, vár, ispánság. Tanulmányok az Anjou-királyság kormányzati rendszeréről*. In. *Századok*, 1982.
53. Engel Pál: *Magyarország története, 1301-1526*. Budapest, Osiris, 1998.
54. Engel Pál: *Magyarország a középkor végén (Digitális térkép a középkori Magyar királyság településeiről -1383, 1439, 1498)*.
55. Érdújhelyi Menyhért: *Kutatásaim a római levéltárakban*, In: *Katholikus Szemle*, Budapest, X/4, 605–646.
56. Eubel, Conrad: *Hierarchia catholica medii aevi : sive Summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ... e documentis tabularii praesertim vaticani collecta, digesta, edita, III*, 1842
57. F. Romhányi Beatrix: *A Középkori magyar plébániák és a 14. századi tizedjegyzék*, In: *Történelmi szemle*, 61 évf. 3 sz. 339-360.
58. Fejérpataky László: *Magyarországi városok régi számadáskönyvei. (Selmezbánya, Pozsony, Besztercebánya, Nagyszombat, Sopron, Bártfa és Körmöczbánya városok levéltáraiból.)*, Budapest, 1885.
59. Fekete Nagy, Antonius – Makkai, Ladislaus: *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 p. Christum*, Budapest, 1941.
60. Ferenci István: *Az erdélyi honfoglalás kérdése a régészeti leletek világánál*, In: *Erdélyi Múzeum*, 1996.
61. Frisnyák Sándor: *„Hazánk a korai feudalizmus idején (10-13. század)”*, In: *Magyarország történeti földrajza*, Tankönyvkiadó, 1990, 22.
62. Fügedi Erik: *A befogadó: a középkori magyar királyság* In: *Történelmi szemle*, 1979 /2.
63. Gábor Gyula: *A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt*. Budapest, Grill, 1908.

64. Gáll Erwin: *Az Erdélyi-medence, a Partium és a Bánság 10–11. századi temetői, szórvány- és kincsleletei /10th and 11th Century Burial Sites, Stray Finds and Treasures in the Transylvanian Basin, the Partium and the Banat.I–II.* Szeged. (MHÁS 6)
65. Gáll Erwin: *Az erdélyi-medence, a partium és a bánság temetőinek lehetséges társadalmi besorolásáról és a besorolás buktatóiról,* In Hermann Róbert (szerk.): *Hadtörténeti közlemények,* Budapest, 2010.
66. Gáll Erwin: *Honfoglalás- és kora Árpád kori szórványleleteinek elemzése az Erdélyi-medencében, a Partiumban és a Bánságban,* Doktori értekezés, 2008.
67. Gallacz János: *Monografia a Körös-Berettyó völgy ármentesítéséről és ezen völgyben alakult vízrendező társulatokról I. A Körös és Berettyó völgye,* Nagyvárad, 1896.
68. Gánoczy Antonio: *Diatribae de Sancto Ladislao,* Bécs, 1776.
69. Gánoczy Antonio: *Dissertatio historico-critica de Sancto Ladislao fundatore Episcopatus Varadiensis,* Nagyvárad, 1775.
70. Gánoczy Antonio: *Dispunctio Diatribae a Georgio Pray in dissertationem de Sancto Ladislao...*, Nagyvárad, 1781.
71. Georgii Pray, Stephani Katona et Danielis Cornides: *Epistolae exegeticae in Disputationem Antonii Gánóczzy,* Pest, 1784.
72. Györffy György: *A szávaszentdemeteri görög monostor XII. századi birtokösszeírás,* A MTA Társadalmi-Történeti tudományok osztályának közleményei, 2. Kötet, 1952.
73. Györffy György: *A székelyek eredete és településük története,* In: *Erdély és népei,* 1941.
74. Györffy György: *Anonymus Rejtély, avagy történeti forrás,* Budapest, 1988.
75. Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I,* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.
76. Györffy György: *István király és műve,* Budapest, 1983.
77. Györffy György: *Tanulmányok a magyar állam eredetéről,* Budapest 1959.
78. Gyurikovics György: *A' Megyei tisztviselők, főképen Szolga Birák' választása hajdankorban.* Tudományos Gyűjtemény. (VII.) 1841. 52–58.
79. Hajnik Imre: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a Vegyes-házi királyok alatt,* Budapest, 1899.
80. Havassy Péter: *Heves megye középkori tisztségviselői.* Eger, Dobó Vármúzs., 1986.
81. Heckenast Gusztáv: *Fejedelmi (királyi) szolgálónépek a korai Árpád-korban. Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat (53).* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.

82. Hoffmann István–Tóth Valéria: *Szemponatok a 11. századi nyelvi és etnikai rekonstrukció kérdéséhez*. In Hoffmann István – Tóth Valéria (szerk.): *Helytörténeti tanulmányok/36*, 2015.
83. Holub József: *Zala megye története a középkorban*: 1. köt. Pécs, Zala megye közönsége, 1929.
84. Hómann Bálint: *Magyar Pénztörténet*, Budapest, 1916.
85. Horedt, Kurt: *Die frühmittelalterlichen Burgwälle Siebenbürgens*, Bonn, 1968.
86. Horváth Jenő: *Váradi freskó, Nagyvárad története*, Budapest, é.n.
87. Iványi, Béla (1905) *Bihar- és Bars-vármegyék vámhelyei a középkorban: Biharmegye vámhelyei 1520-ban, Barsmegye vámhelyei 1424-ben*. In: Magyar Gazdaságtörténeti Szemle, 12 (2). pp. 81-132.
88. Jakó Zsigmond: *Bihar megye a török pusztítás előtt*, Budapest, 1940.
89. Jakó Zsigmond: *Ember és táj a középkori Biharban*, In: Korunk, 1994.
90. Jakubovich Emil: *I. Endre király törvénybeidéző ércbilloga*, In *Turul* 1933, 3/4
91. James A. Brundage: *Medieval Canon Law and the Crusade*, 1969.
92. Jankó, Ferenc- Kücsán József– and Szende Katalin (eds.): *Hungarian Atlas of Historic Towns No. 1 – Sopron*. Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára. Sopron, 2010.
93. Jankovich B. Dénes: *Adatok a Körösvidék középkori vízrajzához és a vizek hasznosításához*. Békés Megyei Múzeumok Közleményei 16. 1996.
94. Jerney János: *A' magyarországi káptalanok és konventek', mint hielmes és hiteles helyek' története*, In: Magyar Történelmi Tár – 1. sorozat 2. kötet – 1855.I, 104-106.
95. K. Németh András – Máté Gábor: *Szemponatok és példák a középkori eredetű malmok és malomhelyek folytonosságának vizsgálatához (Kapos és a Völgységi-patak vízgyűjtője)*, In: Bati Anikó – Csoma Zsigmond (Szerk.): *Középkori elemek a mai magyar anyagi kultúrában*, Budapest 2014.
96. Kádas István: *Az Abaúj megyei szolgabírói társadalom a Zsigmond-korban*. Korall. 15 (57) kötet 15, 2014. 110–132.
97. Karácsonyi János: *Bihari honfoglaláskori lovassírról*, In: Archeológiai Értesítő, 23, 1903.
98. Karácsonyi János: *Szent László, Nagyvárad alapítója* In: Katolikus Szemle, Budapest, 1908.
99. Karcag Ákos -Szabó Tibor: *Erdély, Partium és Bánság erődített helyei*, Semmelweis kiadó, Budapest, 2010.

100. Katona-Kiss Atilla: *A kárpát-medencei bolgár térhódítás a 9. században*, In: Gaál Attila (szerk.): *A Wosinsky Mór Megyei Múzeum Évkönyve XXXI*, Szekszárd, 2009, 37–56.
101. Kenneth Pennington: *The Prince and the Law, 1200–1600: Sovereignty and Rights in the Western Legal Tradition*, Berkeley: University of California Press, 1993, 54–60.
102. Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978.
103. Kniezsa István: *Erdély víznevei*. Kolozsvár, 1942. 18.
104. Kniezsa István: *Keletmagyarország helynevei*. In: Deér József–Gáldi László (Szerk.): *Magyarok és románok*, 1943.
105. Kniezsa István: *Magyarország népei a XI.-ik században*. In: Serédi Jusztinián (szerk.): *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia. II, 365–472. Reprint kiadás: Kisebbségkutatás könyvek. Budapest, Lucidus kiadó, 2000.
106. Kollmann Örs László: *Szemponatok az észak-gömöri központi helyek középkori és kora újkori fejlődésének vizsgálatához*, In: *Analecta Mediaevalia, II, Várak, templomosok, ispotályok. Tanulmányok a magyar középkorról*, Argumentum kiadó, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, (Szerk.): Neumann Tibor, 2004
107. Kormányos László: *Nagyvárad krónikája*, Nagyvárad, 2019.
108. Koszta László: *A bihari püspökség alapítása*, In: Klaniczay Gábor- Koszta László- Körmendi Tamás- Szende Katalin- Szovák Kornél- Weis Boglárka- Zsoldos Attila: *Nagyvárad és Bihar a korai középkorban*, 2014.
109. Kovács Lajos: *Az Érmellék madarai, különös tekintettel az Ér mocsarai lecsapolásának ökológiai következményeire*, In: Móra Ferenc Múzeum Évkönyve: *Studia Naturalia* 1. Szeged, 1999.310-311.
110. Köfalvi Tamás: *Malmok és malomhelyek a pécsváradi konvent hiteleshelyi gyakorlatában*. In: Almási Tibor–Draskóczy István–Jancsó Éva (Szerk.): *Studia Professoris – Professor Studiorum. Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára*. MOL, Budapest., 2005.
111. Köpeczi Béla (szerk.): *Erdély története, I. A kezdetektől 1606-ig*, Budapest, 1986. 179.
112. Kralovánszky Alán (szerk.): *Székesfehérvár évszázadai. 2. Középkor - István Király Múzeum közelményei. A. sorozat 14, Székesfehérvár, 1972.*

113. Kristó Gyula – Makk Ferenc: *Az Árpád-kori állam és jogrendszer*, Szeged, 1998.
114. Kristó Gyula (főszerk.): *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994.
115. Kristó Gyula: „*A honfoglalók megtelepedése a Kárpát-medencében*”, In Veszprémy László (Szerk.): *Honfoglaló őseink*, Budapest 1996, 207-222, 214. o.
116. Kristó Gyula: *A magyar államalapítás*, In *Történelmi szemle*, 2001, 1-2 sz, 113-121.
117. Kristó Gyula: *A XI. századi hercegség története Magyarországon*, 1974.
118. Kristó Gyula: *Magyarország története 895-1301*, Osiris, Budapest, 2007, 75
119. Kropač, Ingo Herbert: *Mühlen und Mühlenrecht in der Steiermark während des Mittelalters*. Doktori értekezés. Universität zu Graz, Graz, 1982.
120. Kubinyi András: *Városfejlődés és vásárhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén*, In: *Dél-Alföldi évszázadok 14. Városok, mezővárosok és központi helyek az Alföldön és az Alföld szélén*, Szeged, 2000.
121. Ladányi Erzsébet: *Az oppidum fogalom használata a középkori Magyarországon: az oppidumok jogélete*, In: *Levéltári Szemle*, 42. 1992, 4. Szám 3–12. o.
122. Lakatos Attila: *10-11. századi temető a Köröstarján-Csordásdombon*, In: *Archeológia Értesítő*, 2003, 211-227.
123. Lakatos Bálint: *Mezővárosi oklevelek Települési önkormányzat és írásbeliség a késő középkori Magyarországon, 1301-1526*, Budapest, 2013, 86-88.
124. Lakatos Balla Attila: *Cimitirul medieval de la Salacea dealul Vida*, In: *Crisia* 38, 2008, 23-44.
125. Lakatos-Balla Attila: *A Biharvármegyei és Nagyváradi Régészeti és Történelmi Egylet régészeti és műemlékvédelmi levelezése (1872-1929)*, Nagyváradi, 2014.
126. Lampe, Friedrich Adolph: *Historia ecclesiae reformatae in Hungaria et Transylvania. Trajectum ad Rhenum*, Utrecht, 1728.
127. Langó Péter: *A Kárpát-medence 10. századi emlékének kutatása, mint nemzeti régészet*, In: Czoch Gábor (főszerk.): *Korall*, 2006.
128. Lengyel Alfréd: *Az autonóm nemesi Győr megye kialakulása és működése 1526-ig*. In: Uzsoki András (szerk.): *Arrabona*. A Győri Múzeum Évkönyve. Győr, Győri Xántus János Múzeum, 1965. (7).

129. Lukcsics József, Tusor Péter, Fedeles Tamás (szerk.): *Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536)*. I: *Obligationes, Solutiones* Budapest-Róma, 2014.
130. Lukcsics József, Tusor Péter, Fedeles Tamás (szerk.): *Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536)*. II: *Divisiones, Provisiones, Visitationes, Qundennia, Rationes, Annantae, Obl. Part., Legationes, Varia, Taxae*, Róma, 2014.
131. M. Nepper Ibolya: „Újabb honfoglaláskori temetők Biharban”, In Wolf Mária - Révész László (szerk.): *A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei*, Miskolc 1996, 47-56, 47. o. 44,
132. M. Nepper Ibolya: *Hajdú-Bihar megye 10-11. századi sírleletei*, Budapest-Debrecen, 2002, I-II.
133. Madgoreanu, Alexandru: *Voievodatul lui Menumorut în lumina cercetărilor recente*, In: *Analele Universității din Oradea. Istorie Archeologie*, 11, 2001.
134. Maksái Ferenc: *A középkori Szatmár megye*, In: *Századok – 1941 Történeti irodalom*: Ism.: Makkai László 194.
135. Maksay Ferenc: *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén I. kötet*, Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 16. Budapest, 1990.
136. Mathieu Arnoux: *Les moulins à eau en Europe occidentale (IXe–XIIIe siècle). Aux origines d’une économie institutionnelle de l’énergie hydraulique*. In: *L’acqua nei secoli altomedievali. Spoleto*, 12–17 aprile 2007.
137. Melich János: *A honfoglaláskori Magyarország*. MNyTK. I. 6. Budapest, 1925—29.
138. Mesterházy Károly: *A Tiszántúl IX - X. századi bolgár emlékei*, In: *Folia Archeologica* XXVIII. 1977.
139. Mesterházy Károly: *Adatok a bizánci kereszténység elterjedéséhez az Árpád-kori Magyarországon*, In: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1968.
140. Mesterházy Károly: *Izmaeliták, bősörmények, volgai bolgárok*, In: Bencsik János (szerk.): *Hajdúsági Múzeum Évkönyve 1.*, Hajdúböszörmény, 1973.
141. Mezey Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*, Budapest: Osiris Kiadó, 2007
142. Mezősi Károly: *Bihar vármegye a török uralom megszűnése idejében (1692)*, Budapest, 1943.

143. Módy György: „*Hajdú-Bihar megye településtörténetének vázlata a török hódoltságig*”, In: *Hajdú-Bihari kéziratok térképek II.*, szerk. Gazdag István (Szerk.): A Hajdú-Bihar megyei Levéltár Közleményei 18, Debrecen 1982.
144. Módy György: *Nyugat-bihar és Dél-Szabolcs települései a XIII. század végéig*, In Debreceni Déri Múzeum évkönyve 1995-1996, (Szerk: Sz. Máthé Márta- Selmeczi László), Debrecen, 1998.
145. N. Kiss István: A bihari borvidék a XVI. század végén, In: Századok, 1958, 5-6 sz.
146. Németi János: *Az Érmellék ősrégészeti, császár- és árpádkori kutatásának története dr. Roska Márton és dr. Andrassy Ernő barátságának tükrében*, In: *Dolgozatok az erdélyi múzeum érem- és régiségtárából - Új sorozat VI-VII. (XVI-XVII) kötet 2011-2012 - Új sorozat VI-VII. (XVI-XVII) kötet 2011-2012.*
147. Neumann Tibor: *Nyitra megye hegyentúli járásának kamarahaszna-összeírása 1452-ből*. In: Neumann Tibor - Rácz György (szerk.): *Honoris causa: tanulmányok Engel Pál tiszteletére*. Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 2009. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, Analecta mediaevalia) 183–234.
148. Neumann Tibor: *Választott nemesi esküdtek Nyitra megyében: Az 1486. évi 8. tc. végrehajtása*. Századok. 139 (2) kötet 139 2005. 261–289.
149. *Nyelvtörténeti adatok. A váradi püspökség XIII. századi tizedjegyzéke*. Kiadja: Jakubovich Emil. MNy. 22, Budapest, 1926.
150. Oszvald Ferenc: *Adatok a magyarországi premontreiek Árpád-kori történetéhez*, In: *Művészettörténeti Értesítő* 1957, 234- 254, 251-252.
151. Ottományi Katalin-Dr. Andrassy Ernő: *Volt egyszer egy múzeum*, Budapest 2023.
152. *Pesty Frigyes kéziratok helynévtárából, 1864 Bihar vármegye I.*, Közzéteszi: Hoffmann István és Kis Tamás Debrecen, 1996.
153. Petri Mór: *Szilágy vármegye monográfiája*, I, 1905.
154. Pleidell Ambrus: *A magyar várostörténet első fejezete*, In: Századok – 1934. Értekezések I.158
155. Podhraczky György: *Szent László királynak és viselt dolgainak históriája*, Buda, 1836.
156. Pray Georgii: *Dissertatio historico-critica de Sancto Ladislao*, Pozsony, 1774.
157. Rácz Anita: *A régi Bihar Vármegye településneveinek történeti-etimológiai szótára*, 2007

158. RácAnita *A régi Bihar vármegye településneveinek nyelvészeti vizsgálata*, Debrecen, 2005.
159. Radó Polikárp OSB: *Enchiridion liturgicum*. 1-2. köt. Roma, 1961.
160. Reinhard Härtel: *Von Wasser- und Mühlenrecht im Hochmittelalter*. In: *Recht und Geschichte. Festschrift Hermann Baltl zum 70. Geburtstag*. Hrsg. Helfried Valentinitich. Leykam, Graz, 1988.
161. Révész László: *A régészeti hagyaték és a nyelvészeti kutatások kapcsolatai a 9–11. századi Kárpát-medencében (szemelvények)*. In Hoffmann István – Tóth Valéria (szerk.): *Helytörténeti tanulmányok/36*, 2015.
162. Romat Sándor: *Cserépbográcstörredékek a Nagykárolyi Városi Múzeum és az érmihályfalvi Dr. Andrassy Ernő Múzeum gyűjteményéből*, In: NyJAMÉ LVIII. 2016.
163. Rousseau, Felix: *L'expansion wallonne et lorraine vers l'Est, au XIe et XIIe siècles*, Bruxelles, 1937, 178—179.
164. Rüszt-Fogarasi Enikő: *Kolozs vármegye szolgabírái a középkorban*. Turul. 82 (1) kötet 82 2009. 1–12.
165. Rüszt-Fogarasi Enikő: *Központi helyek az erdélyi középkori vármegyében* In: *Erdélyi várostörténeti tanulmányok*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2001
166. Rüszt-Fogarasi Enikő: *Privilegiile și îndatoririle orașelor din Transilvania voievodală*, Cluj-Napoca, 2003.
167. Stanciu, Ioan: *Cercetarea arheologică a epocii migrațiilor și perioadei de început a epocii medievale timpurii (sec V-IX. p. Chr.) în teritoriul Nord-Vestic al României*, In: Cozma, Călin – Tamba, Dan – Rustoiu Aurel (szerk.): *Omagiu profesorului Nicolae Gudea la 60 de ani*, Zilah, 2001.
168. Stanciu, Ioan: *The problem of the earliest slavs in intra-carpathian Romania (Transylvania and the North-west vicinity)* In: Fusek, Gabriel (főszerk.): *Slovenska Archeologia*, LXI, 2, 2013.
169. Stipta István: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen, Multiplex Media - Debrecen U. P., 1998.
170. Sudár Balázs: *A hódoltsági pasák az oszmán belpolitika forgatagában (1657 – 1665)*. Hadtörténelmi Közlemények 124. évf. 3. sz., 2011.
171. Szabó János Győző: *Az egri kincstári serfőzés kezdetei a XVI. Században*, In: *A Heves Megyei Levéltár közleményei* 12., Eger, 1990.
172. Szakály Ferenc: *Mezőváros és reformáció. Tanulmányok a korai magyar mezővárosi fejlődésről*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.

173. Szálkai Tamás: *Bihar vármegye és a Hajdúkerület közigazgatási története 1848-ig*, http://data.hbml.hu/kozigazgatas/tanulmanyok/tanulmany_szt_3.htm, letöltve 2025.03.27.
174. Székely György: *A székesfehérvári latinok és vallonok a középkori Magyarországon* Kralovánszky Alán (szerk.): *Székesfehérvár évszázadai. 2. Középkor* - István Király Múzeum közelményei. A. sorozat 14. (Székesfehérvár, 1972), 64.
175. Szende Katalin: *Az ispánsági vártól a városig: miért, hogyan – vagy miért nem?* In: Szentesi Edit- Mentényi Klára - Simon Anna (Szerk.): *Emlékkönyv Dávid Ferenc 73. születésnapjára I.* Budapest, 2013.
176. Szikszai Mihály: *Jász-Nagykun-Szolnok vármegye közútjainak története a 20. századig*, In: *Hidak Jász-Nagykun-Szolnok megyében*, Szolnok, 2000.
177. Szilovics Csaba: *Az adórendszer és az adóigazgatás működése és az adózási jogok érvényesülése az Árpád-korban* In: *Jura*, 2024/2., 68-101.
178. Szirmai Szirmay Antal: *Szathmár vármegye fekvése, történetei és polgári esmerete*, Buda, 1810.
179. Szöcs Tibor: *A nádori intézmény korai története 1000-1342, IV. Az ország nádorától az „ország nádoráig” (A nádori intézmény vázlatja a 12. század végétől 1343-ig)* - In: *Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam* 5., Budapest, 2014.
180. Szőke Melinda: *A garamszentbenedeki apátság alapítólevelének nyelvtörténeti vizsgálata*, Debrecen, 2015.
181. Takács Miklós: *Három nézőpont a honfoglaló magyarokról*, In: *Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából. Új sorozat 1 (11.) kötet*. Kolozsvár 2006.
182. Thoroczkay Gábor: *Megjegyzések az egri és bihari (váradi) püspökségek esetleges korai kapcsolatáról*. In: *Belvedere Meridionale* vol. 33. no. 1. 2021, 13–18.
183. Thuróczy János: *A magyarok krónikája, (Bellus Ibolya fordítása)* Osiris, Budapest, 2001.
184. Tonk Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban*, Bukarest, 1979.
185. Tóth Szabó Pál: *A bihari vár*, In: *Századok*, 1900.
186. Tringli István: *A magyar szokásjog a malomépítésről*. In: Neumann Tibor (Szerk.): *Tanulmányok a középkorról*. PPKE, Bp.–Piliscsaba, 2001.
187. Tringli István: *Két szokásjogi norma a közgyűlések működéséről*, In: *Történelmi szemle*, 1997 (39. évfolyam)3-4. Szám, 387-400.

188. Tringli István: *Megyék a középkori Magyarországon*, In: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei 27., 2001, Vármegyék és szabad kerületek 1-2., 19-50.
189. Tringli István: *Megyék a középkori Magyarországon*. In: *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*. Szerk. Neumann Tibor, RáczGyörgy. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40. – Analecta Mediaevalia III.) Budapest–Piliscsaba 2009.
190. Tüskés Anna: *Magyarországi diákok a bécsi egyetemen 1365 és 1526 között*, Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára Budapest, 2008.
191. Váczy Péter: *A magyar igazságszolgáltatás szervezete a XI–XII. században*, Miskolc, 1930.
192. Vadas András: *Terminológiai és tartalmi kérdések a középkori malomhelyek körül*, In: *Történelmi szemle* LVII, 2015,4, 619-648.
193. Vajda Tamás: *1326 és 1344 közötti okleveles adatok a hazai vízimalmokról*, In: http://acta.bibl.u-szeged.hu/65349/1/kozepkortorteneti_tanulmanyok_07_375-407.pdf letöltve 2024.05.17.
194. Vass Előd.: *A kalocsai náhije 1548. évi török adóösszeírása*, In: Horváth Attila – Orosz László (Szerk.): *Cumania 6. Historia*, Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Közleményei, Kecskemét, 1979.
195. W. Kovács András: *Az erdélyi vármegyék középkori szolgabírái*, In: Erdélyi Múzeum egyesület, LXXVIII, 2016. 1, 1-12., 4-5.
196. W. Kovács András: *Szolgabírák és járások a középkori Erdélyben*. Erdélyi Múzeum. 3–4. kötet 3–4. 2010. 33–42.
197. Weis Boglárka: *A királyketteje és az ispán harmada, Vámok és vámszedés Magyarországon a középkor első felében*, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történelemtudományi Intézet Budapest, 2013.
198. Weis Boglárka: *Vámok és vámszedés az Árpád-kori Magyarországon*, 2006.
199. Weisz Boglárka: *Bihar megye hatóságának működése a Zsigmond-korban*, In: Klaniczay Gábor- KosztaLászló-Körmendi Tamás- Szende Katalin-Szovák Kornél- Weisz Boglárka- Zsoldos Attila: *Nagyvárad és Bihar a korai középkorban*, 2014,117-148.
200. Weisz Boglárka: *Megjegyzések az Árpád-kori sóvámolás és -kereskedelem történetéhez*, In: *Acta Historica*, 125. 2007.
201. Weisz Boglárka: *Vásárok és piachelyek a középkori Magyar Királyságban (1000–1526)*, Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet, 2012.

202. Wilhelm Sándor: *Az Érmellék gerinces faunája*, In: Természeti környezet, a mezőgazdaság lehetőségei. Érmelléki kalauz 2. Ekéné Zamárdi Ilona (Szerk:), Debrecen, 95.
203. Zatykó Csilla: *Madárlátta táj. Tájregészet és légifotózás*. In: Határtalan Régészet 2022/4.
204. Zimmermann, Franz - Werner, Carl- Gündisch, Gustav (szerk.): *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I–VII*, Hermannstadt– Köln–Wien–Bucuresti 1892–1991.
205. Zlinszky János: *Az ügyvédség kialakulása Magyarországon és története Fejér megyében*. Székesfehérvár 1976.
206. Zolnay László: *Magyar szakácsok a középkorban*, In: Borza Tibor (szerk.): *A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum évkönyve 1970* (Budapest, Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, 1970)
207. Zsoldos Attila: *Az özvegy és a szolgabírák*. In: *Századok*. 137 (4) kötet 137 2003. 783–808
208. Zsoldos Attila: *Bihar megye korai története*, In: Klaniczay Gábor-Kosztai László-Körmendi Tamás- Szende Katalin-Szovák Kornél- Weisz Boglárka-Zsoldos Attila: *Nagyvárad és Bihar a korai középkorban*, 2014, 167-190.
209. Zsoldos Attila: *Korai vármegyéink az újabb történeti kutatások fényében*, In: *Castrum* (Castrum bene) vol. 11, 2010.
210. Zsoldos Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*, Budapest, 2011.